

УДК 658:005.922.1:33

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА.
ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ.**

*Воловельская І.В., к.е.н., доцент,
Шемшур М., магістр,
Кирильченко С., магістр (УкрДУЗТ)*

Сьогодні одним із стратегічних пріоритетів будь-якого підприємства є забезпечення його сталого розвитку, що неможливо без дотримання балансу між його витратами (як матеріальними, так і моральними і часовими) і прибутком (також як матеріальним, так і моральним). А для цього необхідне створення комплексної системи безпеки підприємства, яка з одного боку базувалася на сучасних принципах розвитку суспільства, а з іншого враховувала потреби самого підприємства.

Слід зазначити, що вітчизняні підприємства не є конкурентами на світових ринках. Це пов'язано в першу чергу з тим, що Україна практично не підтримує вітчизняних підприємців, не сприяє розвитку науки і в той час, як інші країни ґрунтуються на інноваційному шляху розвитку, залишається лише сировинною державою.

В умовах, коли підприємства змушені розвиватися «на свій страх і ризик» і не мають практично ніякої підтримки з боку держави, повинні досить швидко і мобільно реагувати на зміни на внутрішньому і зовнішніх ринках, але при цьому мають досить розвинений кадровий і ресурсний потенціал, єдиним виходом, на наш погляд є створення комплексної системи економічної безпеки, за допомогою якої стало б можливо скористатися наявними перевагами для вирішення існуючих проблем.

Сучасний стан світової соціально-економічної системи піднімає достатню кількість важко вирішуваних і практично непрогнозованих ситуацій. Наслідки розвитку таких сценаріїв призводять до виявлення абсолютно нового сенсу поняття безпеки як на глобальному, так і на локальному рівнях. Актуальними стають розгляд таких факторів економічної безпеки підприємства як психологічний, релігійний, моральний.

***Ключові слова.** Економічна безпека, фактори економічної безпеки, еволюція, генезис.*

**ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE.
THEORETICAL ASPECT.**

*Volovel'skaya I. V., PhD in Economics, Associate Professor,
Shemshur M., magistr,
Kiril'chenko S., magistr (USURT)*

Today, one of the strategic priorities of any enterprise is to ensure its sustainable development, which is impossible without maintaining a balance between its costs (both material and moral and time) and profit (also both material and moral). And for this, it is necessary to create a comprehensive security system of the enterprise, which, on the one hand, was based on the modern principles of the development of society, and on the other, took into account the needs of the enterprise itself.

It should be noted that domestic enterprises are not competitors on world markets. This is primarily due to the fact that Ukraine practically does not support domestic entrepreneurs,

does not contribute to the development of science, and while other countries are based on an innovative path of development, it remains only a raw material state.

In conditions where enterprises are forced to develop "at their own peril and risk" and have practically no support from the state, they must respond quickly and mobilely to changes in the domestic and foreign markets, but at the same time have a sufficiently developed personnel and resource potential, the only the solution, in our opinion, is the creation of a complex system of economic security, with the help of which it would be possible to take advantage of existing advantages to solve existing problems.

The current state of the world socio-economic system raises a sufficient number of difficult to solve and practically unpredictable situations. The consequences of the development of such scenarios lead to the discovery of a completely new meaning of the concept of security both at the global and local levels. Consideration of such factors of the economic security of the enterprise as psychological, religious, and moral are becoming relevant.

Keywords. *Economic security, factors of economic security, evolution, genesis*

Постановка проблеми: Сьогодні основними пріоритетами будь-якого підприємства є забезпечення його сталого розвитку, що неможливо без підвищення якості продукції в умовах агресивного зовнішнього оточення, а також відповідності цінностям морального характеру. А для цього необхідне створення комплексної системи безпеки підприємства, яка з одного боку базувалася на сучасних принципах розвитку суспільства, а з іншого враховувала потреби самого підприємства.

Для формування такої системи необхідно розглянути не тільки особливості роботи підприємства і його зовнішнього середовища, а й розвиток економіки в цілому. У статті запропоновано основні постулати системи економічної безпеки підприємства залежно від факторів економічної безпеки підприємства, зокрема психологічного, релігійного, морального.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення невирішених складових загальної проблеми. Вагомий внесок у вивчення поняття економічної безпеки внесли такі вчені, як Дикань В.Л., Панченко С.В., Воловельська І.В., Маслово В.О., Маковоз О.В. [3, 4, 5] та ін.

Питання еволюції та класифікації поняття економічної безпеки досліджували такі вчені, як Я.Д. Вишняков, С.А. Харченко; В.Ф. Гапоненко, А.А. Безпалько, А.С. Власков. [1, 2, 6, 7] і ін.

Однак, слід зазначити відсутність комплексного підходу до розробки генезису поняття економічної безпеки.

Мета статті полягає в комплексному розгляді поняття економічної безпеки та визначення її генезису на основі існуючих підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна безпека займає серед усіх видів безпеки особливе місце. Це пов'язано насамперед з тим, що саме економіка об'єднує всі сфери життєдіяльності світової спільноти: від екологічної та соціальної до інформаційної та технологічної.

Згідно з історичною послідовністю вперше термін "економічна безпека «був вжитий Ф.Рузвельт у своєму «Посланні до нації», коли в пошуку шляхів виходу з кризи Великої Депресії, новообраний президент прийняв закони, які послужили основою для відновлення економічної стабільності країни.

Тоді вперше ринкові відносини стали офіційно регулюватися державою і 29 червня 1934 року був створений Федеральний комітет з економічної безпеки.

Вперше офіційно в світі термін "економічна безпека «був вжитий в 1985 році при прийнятті на 40 сесії Асамблеї ООН резолюції «міжнародної економічної безпеки», в якій було позначено необхідність забезпечення світової

економічної безпеки для успішного розвитку всіх країн.

Таким чином, стає зрозумілим поділ економічної безпеки за рівнями, а саме [3]

- глобальний рівень економічної безпеки - тут безпека розглядається на рівні людства і має на увазі рішення проблем, пов'язаних з розвитком культурних і етичних цінностей, а також уніфікацією та інтеграцією економік різних країн;

- міжнародний рівень економічної безпеки повинен забезпечувати всім країнам гармонійний розвиток і захист національних інтересів за допомогою єдиної світової економічної політики;

- державний рівень економічної безпеки показує ступінь розвитку державної економіки та її здатність протистояти або нейтралізувати зовнішні і внутрішні загрози, пов'язані з промисловим, технологічним, інноваційним потенціалом, а також здатністю політичного режиму виконувати поставлені цілі;

- регіональний рівень економічної безпеки визначає забезпечення такого стану економічних територій, при якому можливий їх гармонійний і стабільний розвиток. Причому всі регіони повинні розвиватися взаємопов'язано і виключаючи диктат з боку держави;

- економічна безпека підприємства повинна гарантувати такий його стан, при якому воно досягає поставлених цілей при найбільш ефективному використанні наявного потенціалу в умовах невизначеності зовнішнього і внутрішнього середовища;

- особистісний рівень економічної безпеки визначає такий фізичний і психологічний стан людини, при якому він відчуває себе комфортно і є захищеним від усіх загроз.

Далі доцільно зупинитися на генезі розвитку поняття економічної безпеки.

Спочатку економічна безпека розглядалася тільки в якості методу захисту інформації. Для цього передбачалося дворівнева система захисту. На першому

рівні забезпечувався захист фізичного стану об'єкта захисту, комунікацій і людей, що мають доступ до інформації. На другому рівні передбачалася жорстка психологічна обробка співробітників з метою створення атмосфери відданості і лояльності. Цей етап датується 1990 роком і пов'язаний з актуалізацією питань комерційної таємниці в діяльності підприємств через максимально посилювалася конкуренції і прискоренням розвитку науково-технічного прогресу.

Саме людський фактор вважався вразливим місцем системи, тому максимальну увагу передбачалося приділяти формуванню такого психологічного клімату на підприємстві, який будується на постулатах відповідальності і вірності. Звичайно, дане припущення не позбавлене певного сенсу, але є досить спрощеним, так як не розглядає ні загрози зовнішнього середовища, ні фінансову складову, ні виробничу та ін.

На наступному етапі розвитку економічної безпеки її сенс став набагато ширше, а саме: під економічною безпекою почала розумітися не тільки охорона інформації, а й захист від негативних впливів зовнішнього середовища. Такий підхід визначив в основному світовий спад виробництва, а так само зниження ролі участі державних структур в життєдіяльності підприємств. Тут йшлося про адаптацію підприємств до негативних зовнішніх впливів, можливу нейтралізацію зовнішніх загроз і зводилася до «захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних джерел небезпеки або економічних загроз».

Однак, при такому підході поняття "загроз" не розглядається з позиції їх прогнозування. А так же надається рекомендацій по їх уникненню, що унеможливує стратегічне планування розвитку підприємства.

Далі слід згадати підхід, пов'язаний з визначенням кількісних і якісних характеристик економічної безпеки, які, на

думку вчених, показували здатність аналізованого об'єкта існувати і розвиватися в умовах невизначеності зовнішнього і внутрішнього середовища. Цей підхід досить точно і достовірно оцінює стан економічної безпеки підприємства.

Він відображає всі можливі складові економічної безпеки підприємства, а також принципи та умови розвитку підприємства, орієнтованого на досягнення певної мети.

Даний метод передбачає багаторівневу інтеграцію показників на основі різних видів математичного аналізу.

Однак автори даного підходу [3] не врахували невизначеність зовнішнього середовища. Тобто встановити систему індикаторів, необхідних для визначення рівня системи безпеки практично не можливо через мінливі умови зовнішнього і внутрішнього середовища. Якщо ж індикатори розраховані не коректно, то можливий вибір невірної стратегії, що в результаті може привести до негативного розвитку аналізованого об'єкта.

Або [2] пропонується кількісно оцінювати економічну безпеку підприємства щодо ступеня можливості загроз для підприємства.

Для цього визначається кількісна важливість кожної події і загрози для підприємства.

На підставі експертних оцінок будується матриця, в якій по вертикалі розташовуються рівні безпеки відносно наступні показники: акціонери і власники; вище керівництво; організаційні структури і мотивація; побудова бізнес-процесів; поточна фінансово-господарська діяльність; облік і аналіз. Далі слід згадати підхід, пов'язаний з визначенням кількісних і якісних характеристик економічної безпеки, які, на думку вчених, показували здатність аналізованого об'єкта існувати і розвиватися в умовах невизначеності зовнішнього і внутрішнього середовища. Цей підхід, досить точно і достовірно оцінює стан економічної безпеки підприємства.

Цей підхід відображає всі можливі складові економічної безпеки підприємства, а також принципи та умови розвитку підприємства, орієнтованого на досягнення певної мети.

Даний метод передбачає багаторівневу інтеграцію показників на основі різних видів математичного аналізу.

Інші автори пропонують розглянути поняття економічної безпеки щодо «інтересів» аналізованого об'єкта. Під інтересом він пропонує розуміти взаємодію із зовнішнім середовищем, результатом якого є прибуток. Основним критерієм безпеки, таким чином стає прибуток, що на наш погляд є недостатнім для комплексного визначення економічної безпеки.

Таким чином для оцінки рівня ЕБП пропонується використовувати підхід, заснований на порівнянні величини реінвестованого прибутку підприємства з обсягом коштів, необхідних для розширеного відтворення капіталу підприємства.

Чим ближче цей результат наближається до «1», тим більш оптимальним є рівень економічної безпеки підприємства.

Необхідно відзначити і той факт, що автор акцентує увагу на так званому «глобальним інтересом підприємства» - маючи на увазі ринкову позицію підприємства і обсяг його продажів (співвідношення виробничої потужності підприємства і частки вільної ринкової ніші).

Далі розглядається рівень дотримання глобального інтересу підприємства.

При повному задоволенні глобального інтересу, тобто якщо вільна ємність ринку дорівнює або перевищує наявні виробничі потужності підприємства, мова, на думку автора йде про підприємства-монополістів. У них рівень економічної безпеки досить високий.

У разі, якщо вільна ніша ринку менш, ніж виробнича потужність

підприємства, обсяг продажів стає нижче виробничих потужностей. Стратегія підприємства зводиться до того, щоб співвідношення обсягів продажів і виробничої потужності з урахуванням необхідних резервів наближалася до «1». Це можливо при диверсифікації виробництва, підвищенні якості продукції і т. д.

Після даного зіставлення автор робить висновок про те, що чим вище конкуренція, тим нижче рівень економічної безпеки підприємства.

Недоліком даного методу є той факт, що автор розглядає досить вузьке коло фінансових показників і більше ніяких. Таким чином цей підхід є вузькофункціональним і не дає загального уявлення про економічну безпеку підприємства.

Ресурсофункціональний підхід, при якому пропонується розглядати економічну безпеку щодо "сукупного критерію«, який визначають експерти щодо приватних функціональних критеріїв за допомогою яких оцінюються ресурси, названі автором» корпоративними" [1].

На думку автора, це такі фактори бізнесу, які використовуються для досягнення поставлених цілей. Цей підхід найбільш повно охоплює всі складові економічної безпеки, однак є занадто громіздким, а також розрахунок за допомогою експертних оцінок вважається суб'єктивним і призводить до зниження точності і ймовірності оцінок.

Так званий інтервальний підхід ((46)) припускає розгляд економічної безпеки як «такий стан підприємства, при якому ймовірність небажаної зміни будь-яких характеристик його внутрішнього і зовнішнього середовища невелика, тобто менше певного інтервалу». Під небажаними змінами маються на увазі відхилення у зовнішньому і внутрішньому середовищі. А оскільки подібні відхилення досить часто є непрогнозованими, даний підхід не можна назвати досить досконалим.

Підхід " мінімізації витрат» [3, 7,4]. Досить обмежений підхід: економічна безпека розглядається лише як забезпечення мінімальних витрат за рахунок контролю над власними коштами. Мається на увазі захист прав підприємства або комерційної таємниці або фінансів, або персоналу...

Іноді підприємства зосереджуються лише на одному стратегічному напрямку [5]. З одного боку це позитивний фактор, так як запобігаються загрози і ризики, пов'язані з цим аспектом забезпечення економічної безпеки. Однак, знаходження виходу тільки з однієї проблемної ситуації не гарантує економічну стійкість підприємства і не дає необхідного результату.

Якщо під економічною безпекою розуміється «стан господарюючого суб'єкта, при якому життєво важливі компоненти структури і діяльності підприємств характеризуються високим ступенем захищеності від небажаних змін» [4], то йому необхідно дотримуватися такої стратегії, при якій буде забезпечено достатньо високий рівень економічного потенціалу підприємства, його стійкість і стабільність, а також всебічну підготовленість до небажаних впливів. Це виконати практично неможливо через постійні зміни агресивно налаштованного зовнішнього середовища.

Таким чином, можливо виділити наступні узагальнені підходи до визначення економічної безпеки підприємства:

1. Вузькофункціональний- це коли розглядається для захисту тільки один напрямок роботи підприємства [2]

2. Кількісний або математичний- це коли економічна безпека характеризується як "кількісна і якісна характеристика властивостей підприємства, що відображає здатність розвитку і здатність "самовиживання" в умовах виникнення зовнішньої і внутрішньої економічної загрози"» [3]

3. Підхід захисту інтересів- це коли економічна безпека розглядається як

" стан захищеності життєво-важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних джерел небезпеки або економічних загроз» [3]

4. Ресурсно-функціональний підхід. При цьому підході оцінка рівня економічної безпеки підприємства здійснюється за допомогою оцінки стану "корпоративних ресурсів".

5. Підхід " захист або адаптація» -безпека підприємства здійснюється за рахунок уникнення загроз або адаптації до них. У цьому підході розглядається можливість уникнення або адаптації до загроз для досягнення стану максимальної захищеності

Висновки: як ми бачимо з наявних визначень, при характеристиці поняття «економічна безпека», розуміється захист, нейтралізація, адаптація. Однак, всі ці підходи не розглядають психологічний стан суб'єкта та його безпосередній вплив на прийняття ним рішення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вишняков, Я.Д. Управление обеспечением безопасности предприятий: экономические подходы [Текст] / Я.Д. Вишняков, С.А. Харченко // Менеджмент за рубежом. 2001. – № 5. – С. 71-75.

2. Гапоненко, В.Ф. Экономическая безопасность предприятия. Подходы и принципы [Текст]: учебник / В.Ф. Гапоненко, А.А. Безпалько, А.С. Власков. – М.: Ось-89, 2007. – 208 с.

3. Дикань В.Л. Економічна безпека підприємства [Текст]: навч. посібник / В.Л. Дикань, І. В. Воловельська, О. В. Маковоз. - Х.: УкрДАЗТ, 2011. - 243 с.

4. Дикань В.Л. Управління бізнесом [Текст]: підручник / Дикань В.Л., Панченко С.В., Маслова В.О., Воловельська І.В.- Х.: УкрДАЗТ, 2017. - 315 с.

5. Дикань В.Л., Воловельская І.В. Концептуальні підходи до забезпечення економічної безпеки підприємства // Вісник економіки транспорту и промисловості.- 2018.-№64.-С.1-18

6. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева - М.: ИНФРА-М, 2004.-480с.

7. Методы управления персоналом [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://investobserver.info/metody-upravleniya-personalom/>

REFERENCES

1. Vishnyakov, Ya.D. Enterprise security management: economic approaches [Text] / Ya.D. Vishnyakov, S.A. Kharchenko // Management abroad. 2001. - No. 5. - S. 71-75.

2. Gaponenko, V.F. Economic security of the enterprise. Approaches and principles [Text]: textbook / V.F. Gaponenko, A.A. Bezpalko, A.S. Vlaskov. – M.: Os-89, 2007. – 208 p.

3. Dikan, VL. Economic security of the enterprise [Text]: textbook. manual nickname / VL Dykan, IV Volovelska, OV Makovoz. - H.: UkrDAZT, 2011. - 243 p.

4. Dikan, VL Business management [Text]: textbook / Dykan, VL, Panchenko SV, Maslova VO, Volovelska IV- Kh.: UkrDAZT, 2017. - 315 p.

5. Dikan VL, Volovelskaya IV Conceptual approaches to ensuring the economic security of the enterprise // Bulletin of Transport and Industry Economics.-2018.-№64.-P.1-18

6. Raizberg B. A. Modern economic dictionary / B. A. Raizberg, L. Sh. Lozovsky, E. B. Starodubtseva-M.: INFRA-M, 2004. - 480s.

7. Methods of personnel management [Electronic resource]. - Access mode:– : <http://investobserver.info/metody-upravleniya-personalom/>